

І. С. Задорожна, кандидат сільськогосподарських наук
Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРТФЕЛІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ СТОСОВНО СОРТІВ ТА СПОСОБІВ ВИРОЩУВАННЯ СОЇ

Наведена оцінка присутності об'єктів права інтелектуальної власності Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН на ринку інновацій, що стосуються сортів рослин України. Виявлені основні оригінатори та заявники на ринку об'єктів права інтелектуальної власності, направлених на створення нових сортів та технологій вирощування сої, проведений порівняльний аналіз «патентних портфелів» науково-дослідних установ, організацій та фірм сільськогосподарського напрямку та аналіз привабливості ринку насіння сої в Україні за 1992–2014 рр.

Ключові слова: заявники, сорт рослин, соя, інновація, патент, інтелектуальна власність.

Україна має значний науковий потенціал, який повинен стати базою розвитку сільського господарства країни на інноваційній основі. Установами мережі Національної академії аграрних наук створено значну кількість сортів та гібридів сільськогосподарських культур, в тому числі сої, які внесені до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні. На ринку наукоємних продуктів вони виступають товаром і конкурують із розробками закордонних фірм. Необхідно розробляти заходи щодо підвищення їх конкурентоздатності, щоб ці інновації стали основним інструментом, умовою підвищення ефективності вітчизняного аграрного виробництва.

Мета дослідження – проаналізувати ринок об'єктів права інтелектуальної власності з напрямку вирощування сої та виявити основних оригінаторів та заявників, провести порівняльний аналіз «патентних портфелів» та аналіз привабливості ринку насіння сої в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» сказано, що наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань [1].

Введення результатів творчої, в тому числі, наукової діяльності в господарський обіг вимагає захисту майнових прав на їх використання чинним законодавством. Такий механізм дає змогу визначати умови

використання нових знань для отримання прибутку. Конкретна форма захисту визначається за моделлю, яку планують для використання наукових знань у підприємницькій діяльності з набором форм захисту, що пропонує законодавство, корпоративні юридичні підрозділи та професійні концептуальні структури.

Охорона прав власників об'єктів інтелектуальної власності — необхідна складова ринку наукоємної продукції, згідно з якою надання їм товарного статусу та включення в систему товарно-грошових відносин здійснюють з початку процесу створення наукоємної продукції. Для введення результатів творчої діяльності в господарський обіг необхідне підтвердження документами наявності правових основ володіння конкретними результатами інтелектуальної, творчої діяльності та їхнього використання: оформлення прав на об'єкт (чи об'єкти) інтелектуальної власності відповідно до вимог чинного законодавства [2].

Для оцінювання роботи дослідників і наукових колективів в усьому світі широко використовують наукометричні показники. Проте вони, як правило, застосовуються тільки для тих областей наукової або науково-технічної діяльності, результати яких описуються в наукових статтях чи інших наукових публікаціях, тобто переважно для фундаментальних досліджень і в деякій мірі для прикладних наукових досліджень, але не для розробок.

Для розробок (науково-прикладних результатів) більш адекватним джерелом є *патентні документи*, які за значимістю для оцінки можна порівняти з науковими статтями або монографіями [3].

Патентний портфель – це структурований масив документів про володіння або використання об'єктів права інтелектуальної власності (патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, свідоцтва на торговельні марки), або ліцензійні документи на право використання ОПВ, що належать (належали) іншим суб'єктам господарювання [4].

На сьогодні, Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН володіє досить значним «патентним портфелем», який нараховує більше 190 патентів та авторських свідоцтв на винаходи та корисні моделі. Станом на 01. 01. 2015 року Інститут (самостійно та у співвласності) мав свідоцтва про державну реєстрацію та патенти на 135 сортів рослин (29 культур), з них 93 – занесені до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні [5]. Науковці інституту є співавторами більше 20 сортів рослин, створених іншими установами. Крім того, 18 сортів різних культур проходять на даний час сортовипробування (табл. 1).

Огляд ринку наукоємного продукту Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН показав, що за асортиментним складом серед різних його видів (товарів) найбільшим попитом споживачів користується насіння сої, а саме, таких сортів, як КиВін, Монада, Омега Вінницька, Хуторяночка, Оріана. Так, за останні чотири роки (2011—2014 рр.) за

середньою кількістю укладених угод воно займало перше місце – 125 угод або 37,6 % від їх загальної кількості [6].

1. Сорти рослин ІКСГП НААН станом на 01. 01. 2015 року

№ п/п	Культура	Кількість охоронних документів (патент, свідоцтво про державну реєстрацію), шт.	Кількість заявок, шт.	Занесено в РСУ на 2015 р., шт.
1	Боби кормові	4	1	3
2	Буркун	1	-	1
3	Вика яра	13	2	6
4	Гірчиця біла	2	-	2
5	Горох	6	1	-
6	Грястиця збірна	1	-	1
7	Еспарцет	2	-	2
8	Житняк	1	-	1
9	Жито яре	2	-	-
10	Квасоля	1	1	1
11	Кмин	1	-	-
12	Конюшина	9	2	7
13	Костриця	9	1	6
14	Люцерна	5	1	2
15	Лядвенець рогатий	5	-	4
16	Мітлиця тонка	1	-	1
17	Пажитниця багаторічна	1	1	1
18	Пирій	2	-	2
19	Пшениця	2	-	1
20	Райграс	4	-	4
21	Ріпак	10	-	4
22	Соя	22	3	22
23	Стоколос	4	1	4
24	Суріпиця озима	1	-	1
25	Тонконіг лучний	1	-	1
26	Тимофіївка лучна	1	-	1
27	Тритикале	2	1	2
28	Щириця	7	-	4
29	Ячмінь	15	3	9
	Всього	135	18	93

Джерело: розраховано за даними Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні

В ІКСГП НААН селекція сої успішно ведеться ще з 1991 року. За роки досліджень самостійно та спільно з вченими інших науково-дослідних установ Національної академії аграрних наук України створено 33 сорти цієї культури [7]. Станом на 01.01.2015 року Інститут є власником та співвласником 22 сортів сої.

Враховуючи сучасну тенденцію зростання попиту на насіння сої, була проаналізована залежність кількості сортів цієї культури, занесених до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні

на 2015 рік (вітчизняних, зокрема Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН та іноземної селекції) від зростання площ посіву сої, починаючи з 1992 року (табл. 2, рис. 1).

2. Розвиток соєвництва в Україні (1992—2014 рр.)

Рік	Площа посіву сої, га	Занесено сортів сої до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні						
		всього, шт.	в т.ч.					
			вітчизняних		ІКСГП НААН		іноземної селекції	
			шт.	%	шт.	%	шт.	%
1	2	3	4	5	6	7		
1992	97462	1	1	100	-	-		
1993	70000	1	1	100	-	-	-	
1994	44000	3	3	100	-	-	-	
1995	25000	3	3	100	-	-	-	
1996	16000	3	3	100	-	-	-	
1997	14000	3	3	100	1	33	-	
1998	31000	5	5	100	1	20	-	
1999	42000	4	4	100	2	50	-	
2000	60600	2	2	100	1	20	-	
2001	73000	11	11	100	5	45	-	
2002	98200	4	4	100	1	25	-	
2003	189600	7	7	100	-	-	-	
2004	256310	9	9	100	2	22	-	
2005	421700	11	5	45	-	-	6	55
2006	714800	7	5	71	-	-	2	29
2007	583100	14	12	86	2	14	2	14
2008	537900	12	5	42	2	17	7	58
2009	622500	8	3	37	1	13	5	63
2010	1036700	19	12	63	3	16	7	37
2011	1110300	14	6	43	1	7	8	57
2012	1412400	4	1	25	-	-	3	75
2013	1351030	16	12	75	-	-	4	25
2014	1700000	22	6	27	-	-	16	73
Всього		183	123	67	22		60	33

Джерело: розраховано за даними Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні

Як видно з табл. 2, площі посіву сої в Україні (за даними ФАО) постійно зростають, що означає підвищення попиту виробників на насіння цієї культури.

Зростає також кількість зареєстрованих сортів. Причому, якщо до 2005 року це були виключно сорти вітчизняної селекції, третину яких (в середньому) становили сорти Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН, то, починаючи з 2005 року, з'являються сорти сої іноземної селекції. В окремі роки реєстрація їх переважала вітчизняні, а у 2012 та 2014 роках становила більше 70 % від загальної кількості

занесених у ці роки до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні.

Якщо в Реєстрі сортів 2005 року їх було тільки 9 %, то в Реєстрі 2014 року – 34 %, або третина усіх сортів сої.

Така тенденція, на жаль, не є сприятливою для наукоємного продукту Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН. Потрібні постійні ґрунтовні дослідження, спрямовані на створення високопродуктивних, добре адаптованих до місцевих умов, з оптимальною тривалістю вегетаційного періоду, підвищеним вмістом протеїну або жиру в насінні, стійких до основних хвороб і шкідників, конкурентоспроможних сортів сої, здатних завоювати сучасний ринок споживачів цієї культури.

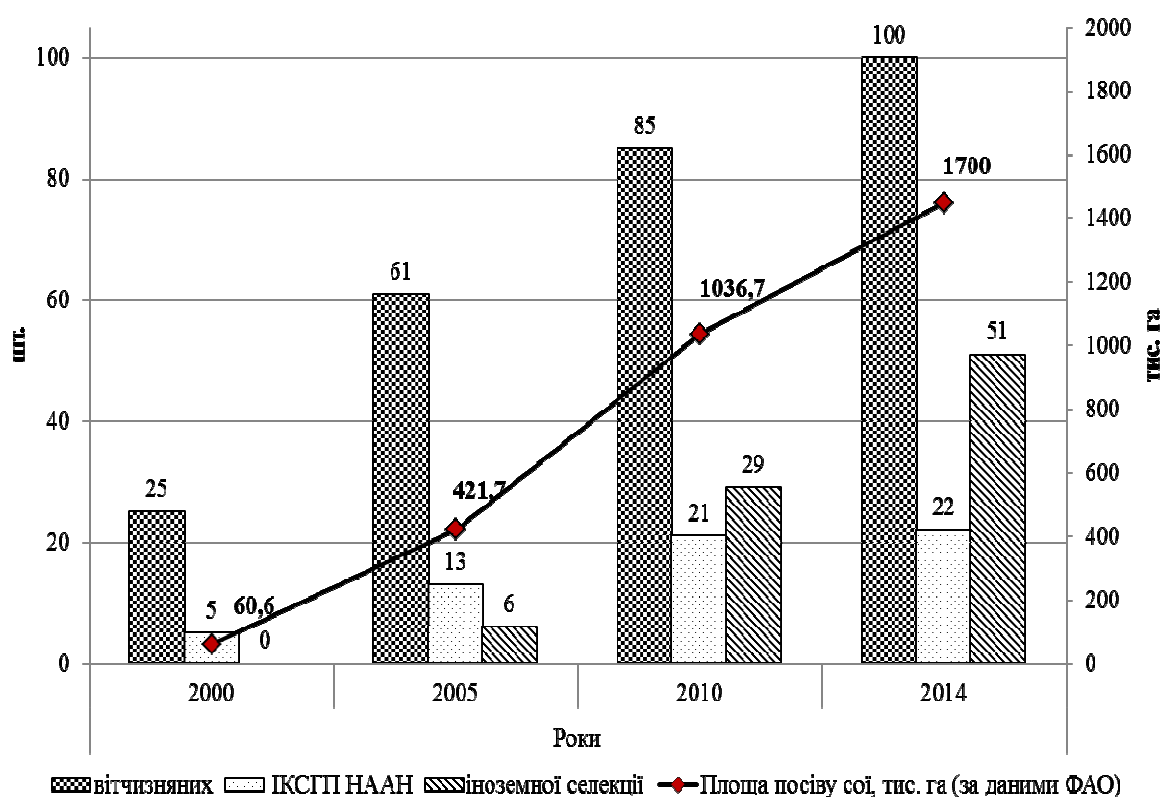

Рис. 1. Частка вітчизняних сортів на ринку насіння сої в Україні (1992—2014 рр.)

Проведене дослідження з визначення основних оригінаторів та заявників сортів сої в Україні (табл. 3) показало, що 37 % з них – науково-дослідні установи системи НААН і стільки ж – іноземні підприємства та фірми.

Щоправда, значна частина сортів сої, занесених до Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні, мають двох або трьох співзаявників. Серед вітчизняних заявників, найбільше сортів (самостійно та у співвласності) мають Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН – 22, ННЦ «Інститут землеробства НААН» –

17, Товариство з обмеженою відповідальністю «Науково-дослідний інститут сої» – 13, Селекційно-генетичний інститут – НЦНС НААН та Інститут зрошувального землеробства НААН – по 12, Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН – 11, Інститут олійних культур НААН – 10.

3. Оригінатори та заявники сортів сої

№ п/п	Назва установи (фізична особа)	Заявлено сортів, шт.	З них отримано на сорт, шт.	
			право на поширення	Патенти
1	Автори (фізичні особи)	4	4	4
2	Буковинський інститут агропромислового виробництва НААН	5	2	1
3	Вінницький національний аграрний університет	4	4	4
4	Дойче Заатфеределунг АГ	2	2	-
5	Євраліс Семанс, Франція	3	2	-
6	Заатбау Лінц рег.Ген.м.б.Х, Австрія	3	2	-
7	Іноземне підприємство "НС СЕМЕ-УКРАЇНА" (Харківська обл.)	13	13	13
8	Інститут агроєкології та біотехнології НААН	6	6	5
9	Інститут зрошувального землеробства НААН	12	11	3
10	Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН	22	22	8
11	Інститут олійних культур НААН	10	10	5
12	Інститут польовництва та овочівництва, м. Нові Сад, Сербія	18	15	13
13	Інститут рослинництва ім. В.Я.Юр'єва НААН	11	9	7
14	Кіровоградський ІАПВ НААН	3	3	1
15	Красноградська дослідна станція Інституту зернового господарства НААН	2	1	-
16	Науково-виробниче товариство з обмеженою відповідальністю "Агро-Інтер"	2	2	-
17	Національний науковий центр "Інститут землеробства НААН"	17	14	12
18	Подільський державний аграрно-технічний університет	4	4	2
19	ПП "Наукова селекційно-насінницька фірма "Соєвий вік"	9	9	8
20	Р2н, Франція	3	3	-
21	Сейбр ТОВ, США	2	1	-
22	Селекційно-генетичний інститут - НЦНС НААН	12	10	10
23	Семенсес Прогрейн ІНК, Квебек	17	17	8
24	Товариство з обмеженою відповідальністю "Науково-дослідний інститут сої"	13	13	13
25	ТОВ "Прогрейн Євразія"	2	2	2
26	Фермерське господарство "Грига"	2	2	2
27	Хайленд Сидс Томпсонс ЛТД, Канада	3	1	-

Джерело: розраховано автором за даними Державного реєстру сортів рослин придатних для поширення в Україні

Серед іноземних – Інститут польовництва та овочівництва, (Сербія) – 18, фірма «Семенсес Прогрейн ІНК» (Канада) – 17 та іноземне підприємство «НС СЕМЕ-Україна» – 13.

Аналіз структури фінансових надходжень Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН за видами інноваційного продукту (товари та послуги) показав, що у споживачів-товаровиробників галузі АПК більшим попитом користується продукт, який має матеріального носія – товари (переважно насіння сільськогосподарських культур), частка яких у загальній структурі надходжень у середньому за 2011—2014 роки становила 82,8 %. Значно меншим попитом у галузі користуються послуги, їх середня частка у вартості реалізованого продукту становила 17,2 %. Причому за період дослідження ця тенденція поглиблювалася – збільшилася частка товарів (насіння) – з 75,7 до 90,8 %, зменшилася послуг – з 24,3 до 9,2 % [6].

Проведений порівняльний аналіз «патентних портфелів» (табл. 4) сімнадцяти науково-дослідних установ, організацій та фірм сільськогосподарського напрямку показав,

4. Порівняльний аналіз «патентних портфелів» (1993—2014 рр.)

№ п/п	Назва організації	Охоронні документи		
		всього, шт.	з них: стосовно вирощування сої,	
			шт.	%
1	БАСФ, Germany (DE)	577	2	0,3
2	ДНУ «УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого»	94	2	2,1
3	Інститут агроєкології і природокористування НААН	68	1	1,5
4	Інститут захисту рослин НААН	82	1	1,2
5	Інститут зрошуваного землеробства НААН	152	8	5,3
6	Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН	108	9	8,3
7	Інститут овочівництва і баштанництва НААН	233	1	0,4
8	Інститут олійних культур НААН	60	1	1,7
9	Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН	88	7	8
10	Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва	99	1	1
11	Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН	23	1	4,3
12	Інститут фізіології рослин і генетики НАН України	108	1	0,9
13	ННЦ «Інститут землеробства НААН України»	45	2	4,4
14	Полтавська державна аграрна академія	59	1	1,7
15	СГІ НЦ насіннізнавства та сортовивчення	32	2	6,3
16	Українська науково-дослідна станція карантину рослин Інститут захисту рослин НААН	96	1	1,0
17	Хмельницька ДСГДС ІКСГП НААН	11	9	81,8

Джерело: розраховано автором за даними ДП «Український інститут промислової власності»

що чотири з них мають всього в межах 1 % охоронних документів, які стосуються нових способів та технологічних прийомів вирощування сої, від загальної кількості у власному «патентному портфелі», дев'ять з них – від 1 до 5 %, чотири – від 5 до 10 % і одна – більше 80 % охоронних документів даного спрямування.

Виявлення найбільш значимих (вузлових) патентів та їх власників, які визначають ситуацію на заданому тематичному напрямі показало, що це – Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН, Інститут зрошуваного землеробства НААН, Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН і Хмельницька ДСГДС ІКСГП НААН.

Висновки. Виробництво сої є одним із найпривабливіших сегментів ринку сільськогосподарської продукції. Успішний трансфер інноваційних розробок потребує підвищення конкурентоздатності вітчизняних сортів цієї культури. Для цього необхідно модернізувати матеріально-технічну та методологічну базу селекційних досліджень та розробити механізми та заходи щодо більш активного їх просування на ринку, враховуючи його ємкість та чітку тенденцію до зростання.

Бібліографічний список

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Верховна Рада України; Закон від 13.12.1991 № 1977-ХІІ. Редакція від 17.05.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
2. *Організація наукоємного ринку АПК за системою інноваційного провайдингу* С. А. Володін – К.: Дія. – 2006. – 96 с.
3. *Вікторія Чьочь*. Використання патентних баз даних у наукометричних дослідженнях. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uinteі.kіev.ua/images/files/...12.../42.ppt> – Назва з екрана.
4. *Васильєв Олексій*. Аналіз промислової стратегії підприємства (дослідження портфеля інтелектуальної власності). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uіpv.org/i_upload/.../05122014-vasiliev.p – Назва з екрана
5. *Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2014 році*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vet.gov.ua/sites/default/files/ReestrEU-2014-12-02.pdf> – Назва з екрана.
6. *Бабич-Побережна А. А.* Маркетингове дослідження ринку наукоємного продукту в системі трансферу інновацій в АПК / А. А. Бабич-Побережна, С. К. Суша, І. С. Задорожна та ін. // Корми і кормовиробництво. – Вінниця, 2015. – № 80. – С. 207—213.

*Надійшла до редколегії 30. 09. 2015 року
Рецензент С. В. Іванюк, кандидат с.-г. наук*

УДК: 631.117.4.633

Задорожная И. С. Исследование портфелей интеллектуальной собственности относительно сортов и способов выращивания сои // Корми і кормовиробництво. – 2015. – Вип. 81. – С. 226—233.

Приведена оценка присутствия объектов права интеллектуальной собственности Института кормов и сельского хозяйства Подолья НААН на рынке инноваций, касающихся сортов растений Украины. Выявлены основные оригинаторы и заявители на рынке объектов права интеллектуальной собственности, направленных на создание новых сортов и технологий выращивания сои, проведен сравнительный анализ «патентных портфелей» научно-исследовательских учреждений, организаций и фирм сельскохозяйственного направления и анализ привлекательности рынка семян сои в Украине за 1992—2014 гг.

UDC:631.117.4.633

Zadorozhna I. S. Research portfolio of the intellectual property regarding varieties and methods of soybean cultivation // Feeds and Feed Production. – 2015. – Issue 81. – P. 226—233.

The assessment of the presence of objects of intellectual property of the Institute of Agriculture and Feeds of Podillia of NAAS in the market of innovations related to plant varieties of Ukraine is carried out. The basic originators and applicants in the market of intellectual property rights aimed at creating new varieties and technologies of soybean cultivation are revealed, comparative analysis of "patent portfolio" of research institutions, organizations and companies of the agricultural area and analysis of the soybean seed market attractiveness in Ukraine over 1992—2014 are carried out.